

1073, *семиднѣѣ Изборник*, 1076, *семое число* *Грегориански национален канон*, XI век), така и в северноруските (*въ годинѣ семѣѣ Остром. Ев., семочисленною Новгород. Миней*, 1097). Най-изчерпателен запас от материали в тази сфера е събрал известният учен езиковед Измаил Иванович Срезневский. Гореспоменатите форми са предписмени, т.е. те са праруски.

Тълкуването на тази праруска звукова самобитност обаче не е съвсем сигурно. Праруската форма **semь* води началото си от предпраруското (всъщност раннопраславянско) **sebdm*. Развитието на съчетанието от две преградни съгласни обхваща два момента: 1. първата съгласна се асимилира от втората (**grepti* < **gretti*); 2. възникналата по този начин дълга преградна съгласна се съкращава (**gretti* > **greti*). Този процес очевидно се осъществява въз основа на общия закон за преместване на сричковата граница. (Срвн.: *Zeitschr. f. slav. Phil.* II, с. 119). Изпадането на кратка съгласна **d* пред *m* (Напр. при **pledme* > *pleme*, *vudme* > *vume*) е станало в западнопраславянските и южнопраславянските диалекти в процеса на уподобяване и редукция на групи от експлозивни съгласни – от една страна, след асимилацията **grepti* – **gretti*, следователно **sebdmь* – **seddmь* и от друга страна, пред съкращаването **gretti* – **greti*, т.е. **seddmь* – **sedmь*. В източнопраславянските диалекти изчезването на кратко **d* пред *m* е станало или пред асимилацията **pt* > **tt* (следователно **sebdmь* > **sebmь* > **semь*) или след съкращаване на дългите консонанти (т.е. **sebdmь* > **seddmь* > **sedmь* > **semь*). Трудно е да се прецени коя от тези две концепции е по-вероятна. Едно обаче е сигурно: източнопраславянската форма **semь* е възникнала не под влияние на някаква специфична източнопраславянска звукова промяна, а посредством хронологична последователност от особени източнопраславянски звукови промени.

Въпреки това отсъствието на звук *d* в руското *семь* е специфичен общо-източнославянски признак, който трябва да бъде причислен към другите характерни особености, които споменах по-горе: *ѣ* в *межа* (рус.), *о* в *один* (рус.) и *оро* в *корова* (рус.).

Превод от немски: **Борян Янев**

ЗА НЯКОИ ОСТАНКИ ОТ ИЗЧЕЗНАЛИ ГРАМАТИЧНИ КАТЕГОРИИ В ОБЩОСЛАВЯНСКИЯ ПРАЕЗИК

1. Славянското *nevěsta*.

Думата *nevěsta* съществува в почти всички славянски езици и означава: 1. девойка вече сгодена с мъж, но все още неомъжена за него, или 2. неомъжена девойка, встъпила във възрастта, когато обикновено се омъжват.

Задоволителна етимология за тази дума все още не е предложена. Опитвали са се да я тълкуват като съставена от отрицанието *ne* и някаква

форма от корен *věd-* (*věděti*)⁷. Не подлежи на съмнение, че в съзнанието на сега говорещите на славянските езици думата невѣста наистина се асоциира с не вѣдѣти. Но това не е нищо повече от преосмисляне, народна етимология. Не трябва да се мисли, че това положение е изконно, тъй като, първо, не може да се посочи коя именно форма на корена *věd-* е залегнала в основата на това образуване, и второ, самото значение, което получава думата невѣста, при подобно тълкуване е прекалено изкуствено. Други са се опитвали да търсят в невѣста корена *ved-* (*vedo*, *vesti*)⁸, предполагайки, че първоначално е било **nevesta*, преобразувано по-късно в *nevěsta* под влияние на народната етимология. Невѣста при такова тълкуване би означавало „още неотведена“, „още непохитена от жениха“ (брактът се предполага във формата на отвлечение). Но и такова значение би стояло прекалено самотно и би било трудно то да се свърже с невѣстѣка „жена на брата“. Още по-малко вероятно е да се вижда в *ne-* не отрицание, а някакъв предлог или представка (гот. *ana*), при което думата невѣста би означавала „доведена“, „похитена“⁹.

Струва ни се, че по принцип трябва да се откажем от разглеждането на слав. невѣста като *compositum*. По-добре да се опитаме да я разглеждаме като самостоятелна, несложна дума. Във вида, в който е засвидетелствана, слав. *nevěsta* несъмнено е продукт на народната етимология, тъй като суфикс *-esta* изобщо не съществува. Значи трябва да предположим, че първоначалният завършек на тази дума е бил друг. Като най-древен прототип на слав. невѣста ние предполагаме в индоевроп. **neuisthā* – първичен *superlativus* от прилагателното **neuos* „нов, млад“. Вярно е, че засвидетелстваните славянски и балтийски езици не са запазили специален суфикс за превъзходната степен и изразяват това понятие по описателен път. Но че в индоевропейските диалекти, които са дали начало на славянските и балтийските езици, първичният суфикс на превъзходната степен **-istho-* някога е съществувал, това не подлежи на съмнение, тъй като посочените диалекти в географско отношение несъмнено са заемали средно положение между прагерманските от една страна и праиндоиранските от друга, а в тези две групи индоевропейски диалекти въпросният суфикс е налице (др. инд. *naviṣṭhaḥ*, авест. *spəništa-*, гот. *hauhists*). Думата **neuisthā* първоначално е означавала „най-младичката“; тя се е отнасяла за момиче, навлязло в брачна възраст, метафорично – към „невеста“, обещана на жениха (ср. литовск. *jaunikas* „жених“, букв. „млад човек“ = слав. *junьсь*); употребена по отношение на жената на брата, същата дума е можела да подчертава, че това е най-новият, най-късно от всички встъпил в семейството член на родовата община, или пък е била със значението на ласкателен епитет (ср. френск. *belle-soeur*).

⁷ Погодинъ РФВ. 30, 335, Брандтъ Доп. Зам. 109, Zubatý AslPh. 16. 404 и сл., Jagić ib. 24, 229.

⁸ Miklosich Et. Wb. 214; Prusik KZ. 33. 160 и сл. обяснява *nevěsta* от **nevo-věsta* „нововъведена, новодоведена“.

⁹ По друг начин още Ильинский Научно-литературный Сборникъ 1 (1901), кн. 4 и AslPh. 24, 227 (*nevě-sta* „намираща се в ново състояние“), Berneker IF. 10, 160, Wiedemann. 26, 216 и сл.

На славянска почва съдбата на тази **neuisthā* е била следната. Превъзходната степен е престанала да съществува като особена категория, суфиксът *-istho-* (слав. **-bsto-*) е изгубил морфологичното си значение. При това връзката с положителната степен на прилагателното **neuos* се е изгубила: **neuos* фонетично е дало **nouos* (старослав. новъ), докато в **neuvstā* **e* пред **u*, последвано от *ь*, фонетично се е запазило¹⁰. Тогава думата **nevystā* е било преосмислена и преразтълкувана. Коренът **ueid* – **uoid* – **uid* по това време вероятно още е имал минало страдателно причастие **uistos* (др. инд. *vittah*, авест. *visto*, староисланд. *viss*, лат. *uisus*, старогр. *ῥιστός* и т. н.). И ето че **nevystā* е започнало да се осъзнава като *ne-vystā*, т. е. „неведома, не позната още от мъж“, разбира се, в специфичния смисъл (както *οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτὴν* Мт. I, 25), а по отношение на жената на брата – „тази, която не трябва да позная, не позната от мен“ (разбира се, в същия смисъл). Тази връзка с корена *ueid* – *uoid* – *uid* е продължила да съществува и тогава, когато **vistos* в самостоятелна употреба е започнало да изчезва. Работата е там, че в корена *ueid* – *uoid* – *uid* са настъпили промени: звуковият вид *e* (*ueid*) е получил специалното значение „виждам“, а звуковият вид *ò* (*uoid*) – значението „знам“. Степента *oi* е проникнала във всички форми с *i*, ако тези форми са представляли корена *uid* във второто значение: ср. мн. ч. сег. време *věste*, *věděť*, т. е. **uoiste*, **uoidenti* вм. **uiste*, **uidenti* (старогр. *ῥιστε*, гот. *nitun*), по-късно *věšť* т. е. **uoistis* вм. **uistis* (др. инд. *vítih*). По този начин и *participium perfecti passivi* **uistós* е трябвало да се преобразува в **uoistós*. Но тъй като **nevystā* в тази епоха се е осъзнавало като *ne + part. perf. pass.* от *uoidmi* (вѣмь), то и то е било преработено в **nevoistā*.

С това обаче живата връзка с **uoidmi* се е прекъснала. По-късно, когато причастията от *věmь* е станало вече *věděнь*, а старото **uoistos* е изчезнало, това *věděнь* вече не е проникнало в *nevěsta*. Връзката с вѣдѣти продължава да се усеща и днес, но тази връзка и във формално, и в семасиологическо отношение вече не е ясна и определена. И във външен, и във вътрешен план са останали следи от осмислянето, но самото осмисляне вече го няма.

2. Слав. *mogŏ, mŏžešť*

Сред славянските глаголи от 1-во спрежение (с тематично сегашно време) вниманието ни привлича глаголят *mogŏ*. Докато другите глаголи от този тип, които имат в корена си *e* или *o*, представят в цялата парадигма на сегашно време ударение върху тематичния гласен (руското ведѣшь, ведѹтъ, сърбохърв. вѣдеш, вѣду), то глаголят *mogŏ* във всички форми освен 1 лице ед. число има ударение върху корена (рус. мѡжешь, мѡгут, сърбохърв. мѡжеш, мѡгу). Както е известно, ударението върху тематичния гласен при глаголите от типа *vedŏ, vedešť* се обяснява с влиянието на ана-

¹⁰ След изчерпателното изследване на Ендзелин (Слав.-балт. этюды 84 слл.) е почти невъзможно да се усъним в това, че *eu* е преминавало в *oi* само пред задни гласни.

логията с глаголите от типа *čьtq*, *čьtešъ*, където това ударение е било изконно (ср. др. инд. *giráti*). Пита се защо единствено глаголят *mogq* е избягнал влиянието на тази аналогия? Отговорът на този въпрос според нас може да бъде само един: в епохата, когато отношението *vezq* : *vězešъ* (ср. др. инд. *váhati*) е било преработено във *vezq* : *vezěšъ* под влияние на *čьtq*, *čьtešъ*, тематичният *praesens* от корена *mog* още не е съществувал. Този *praesens* се е появил в езика едва в епохата, когато преносът на ударението в глаголите от типа *vezěšъ* вече е бил завършен. Акцентуацията можеш съответства на състоянието, което намираме в асигматичния аорист: ср. сърбохърв. аорист *вѣде* при *praes. вѣде*. Знаем, че коренът *mog* действително образува асигматичен аорист (*mogъ*, *može*, *mogomъ*, *mogq*) в най-древните паметници на старобългарския език. Трябва да приемем, че първоначално, още в общославянския праезик, от корена *mog* е съществувал само този „асигматичен“ аорист, при това в значението и на минало, и на сегашно време. Ударението в този „аорист“, както и във всички подобни на него, е падало върху корена. В епохата на прехода на *vězešъ* във *vezěšъ* акцентуацията на „асигматичните аористи“ (в това число и *mogъ*) е оставала непроменена. По-късно към формите за множествено и двойствено число *mōgomъ*, *mōžete*, *mōgově*, *mōžeta*, които и по окончание, и по значение са можели да се разглеждат не само като аористи, но и като *praesens*, са били образувани формите за единствено число *mōžešъ*, *mōžetъ* и 3 л. мн. ч. *mōžgotъ*. Така се е получила пълната парадигма на сегашното време, успоредно с което е продължавала да съществува старата парадигма на аориста, но вече изключително в значението на минало време: двете значения на стария *praeterito-praesens* се диференцирали морфологично.

И така, да се обясни акцентуацията на *mōžešъ* може само ако се допусне, че старият „асигматичен аорист“ *mogъ* първоначално е имал значението не само на минало, но и на сегашно време, т. е. че е бил „*praeterito-praesens*“. Как тогава да обясним флексията на това *mogъ*? Материал за отговора на този въпрос дава А. Meillet. В своите *Etudes sur l'éthimologie et le vocabulaire du vieux-slave* (I, p. 140 sq.), обсъждайки произхода на общославянския имперфект, А. Meillet предполага, че старият перфект от корен **es* (**saē* ср. др. инд. *āsa*) е получил в *-n* 1 л. ед. ч. и *-t* в 3 л. ед. ч. по аналогия с другите форми за „минало време“: вм. **ēsa*, **ēse* се е получило **ēsan*, **ēset*. С течение на времето, когато **a* и **o* в славянски са съвпаднали в един звук, **ēson*, **ēset* са започнали да изглеждат като форми на тематичния имперфект¹¹ и към тях са били образувани всички останали форми (2 л. ед. ч. **ēses*, 1 л. мн. ч. **ēsomos* и т. н.). Тази хипотеза на френския учен е изключително правдоподобна и ни се струва, че трябва да бъде приета. Но ако подобно преобразуване на окончанията на перфекта в окончания на тематичния имперфект се приема за перфекта от корен **s*, то

¹¹ Може би и 3. plur. на перфекта е съвпаднало с 3. plur. на тематичния имперфект: германските езици в това лице на перфекта представят отражения на индоевроп. **ŋt* (гот. *gēbun* „са дали“), а славянското *q* в края на думата може да отразява и **ont*, и **ŋt*.

много е вероятно такава преобразуване да е настъпило и при някои други перфекти. В такъв случай получаваме прекрасно обяснение за предполагаемото двойно значение на „аориста“ – *praeteritopraesens mogъ*. Първоначално това очевидно е бил идноевропейският перфект **magka* (**maktha*, **maghe* и т. н.), преминал в спрежението на тематичния имперфект точно така, както старият перфект от корена **ēš*. Старото значение на перфекта („пълнота на проявяване на глаголният признак във времето“) е допускало два оттенъка: 1. сегашно като резултат от минало действие и 2. минало като източник (изходна точка) на състояние, продължаващо в сегашното. При загубата на перфекта като самостоятелна семасиологична (синтактична) категория това старо значение е трябвало да се разпадне на две самостоятелни времеви значения – сегашно и минало. А това е повлякло след себе си и морфологичната диференциация на двете значения, за която говорихме по-горе.

Нашето предположение се потвърждава от това, че в германските езици *praeterito-praesens*-ът (отложителният перфект) от корена **magh* е пряко засвидетелстван: гот. *mag*, староисланд. *má*, англосакс. *mæz*, ст. вис. нем. **mag*.¹² Разликата на общославянския праезик от общогерманския в дадения случай е била само в това, че в славянски *praeterito-praesens*-ът **magha* е имал значението както на минало, така и на сегашно време, докато на германска почва същото това **magha*, запазвайки перфективните си окончания, е получило изключително значението на сегашно време и към него е бил образуван нов *praeteritum* (гот. *mahta* и т. н.).

К. Brugmann (Grundriss¹³ II 1255) предполага, че germ. *mag* е новообразуване, че първоначално коренът **magh* в германски е образувал нормален тематичен *praesens*, който по-късно е получил флексия на перфект под влияние на *praeterito-praesens*-ите със сходно значение. При това той се опира почти изключително на слав. *mogъ*.

Сега ние виждаме, че Бругман не е бил прав и че самото слав. *mogъ* се нуждае от обяснение и получава такова само в светлината на германския *praeterito-praesens mag*. В идноевропейските диалекти, които са дали начало на славянските и германските езици, коренът **magh* явно не е образувал нито *praesens*, нито аорист, а изключително само перфект със значе-

¹² Trautmann KZ. 46, 180 и сл. не е обърнал внимание на акцентуацията на слав. *mōžetъ* и, отхвърляйки априори тълкуването на *mogъ* в като перфект (Im slav. *mogъ* darf man kein altes Perfekt sehen, da ein solcher Übergang ganz isoliert stände. Aber auch das germ. Präteritopräsens *mag* – *magam* protestiert gegenüber *fōr* – *fōrum*: *faran* lebhaft dagegen, für ein altes Perfektum gehalten zu werden), е затворил пред себе си единствената възможност да обясни тази форма и поради което в края на статията си (стр. 188) е бил принуден да признае, че „da bleibt also noch eine Lücke offen“. Съпоставката на гот. *mag* и слав. *mogъ* със старогр. *μῆχος* съвсем не е така безспорна, че да може да се изхожда от нея. Да се изхожда може само от фактическото положение на нещата, което се свежда до следното: 1. слав. *mōžetъ* има необикновена за *praesens*-а, но обичайна за славянския „*praeteritum*“ акцентуация; 2. в германските езици коренът *magh* не образува *praesens*; 3. в германските езици този корен образува само *perfectum*. Върху тези факти е построено и цялото ни обяснение. – *Коректурна бележка*.

¹³ В Grundr. 2 2, 3, 485 Brugmann смята слав. *mogъ* за заето от germ. – О. Н.

нието на *praeterito-praesens*.

Между славянските „асигматинчи аористи“ има още няколко такива, които като *mogъ* възхождат към индоевропейския перфект. Между славянските *praesens*-и има и непосредствени потомци на старите *praeterito-praesentia*. Запазваме си правото да говорим за всички подобни случаи на друго място и в друга връзка.

3. Руското *хочешъ, хотиме*.

Глаголът *xotěti* или *xŭtěti* има в отделните славянски езици необичайно образуване на *praesens* 'a. В старобългарски език 3. Plur. е образувано по модела на тръпѣти (старобългар. *хотѣтъ*), а останалите лица – по модела на пѣсати (старобългар. *хощеши, хощете*). Същото положение намираме и в словенския *hŏčeš, hŏčete – hotě* и в старочешкия (*chŏčeš, chcete – chtite, chtí*). Във великоруския език цялото единствено число е образувано по образца на писать (хочу, хочешъ, хочет), а множественото – по образца на терпѣтъ (хотимъ, хотите, хотят¹⁴). Останалите езици имат *praesens indicatīvi* по образца на *pŕsati*, а останалите форми са по образца на *tyrpěti*.

Противопоставянето между 3 plur. на всички останали форми, което се наблюдава в старобългарски, словенски и чешки, не прави впечатление на нещо изконно. Напротив, в руското противопоставяне на цялото множествено число срещу цялото единствено се чувства отглас от дълбоката индоевропейска древност, следи от различаването на „силната“ основа на единственото и „слабата“ основа на двойственото и множественото число, както е представено то в древноинд. *as-mi, as-(s)i, as-ti* при *s-vah, s-thah, s-tah, s-mah, s-tha, s-anti*. Гласната **ī* в рус. *хотимъ, хотите* не може да е слаб звуков вид на съчетанието **je* в рус. *хочешъ, хочет* (където *č* е от **ij*). Нормалният звуков вид тук би могъл да бъде само **iē*. Вероятно затова е в единствено число сегашно време на славянското *xotěti* е заменило по-древното **ē* под влияние на аналогията със сегашно време на глаголите от типа на *pŕsati*. По този начин стигаме до предположението за парадигма, в която личните окончания са се прибавяли в единствено число към суфикса *-jē-*, а в множествено (и двойствено?) – към суфикса *-ī-*. Но подобно редуване на суфиксите *-jē-* в единствено и *-ī-* в множествено и двойствено число се е наблюдавало в индоевропейския опатив (при атематично изявително наклонение). Не може ли да се предположи, че славянското **xotješ – *xotīte* произлиза от стар индоевропейски опатив? От страна на значението това предположение е напълно правдоподобно. В качеството на паралел може да се позовем на готското *uīljau* „искам“, което по формата си представлява опатив към нетематичния индикатив **uelmi* (ср. лит. *pavelmi*, лат. *vult*). От морфологична гледна точка главно затруднение представлява обстоятелството, че индоевропейският опатив е имал вторични лични окончания, а славянското **xotjŏ*, представя първични окончания. Но това затруднение не е непреодолимо. Знаем, че в 1 и 2 plur. и в цялото

¹⁴ В староруски се среща и *хочемъ* и *хочете*; същото е и в говорите.

двойствено число общославянският праязик не е различавал първични и вторични лични окончания. Когато изконното модално значение на опатива е започнало да избледнява, формите от рода на **xotīte* са започнали да се осъзнават като форми на indic. praes. При такива условия е било напълно естествено това, че 3 plur. **xotīnt* е било преобразувано в **xotīntī* (>**xotētь*), а 1 sing. **xotjēn* – в **xotjōn* (>**xotjō*). Именно към това **xotjōn* са били образувани и **xotješī*, **xotjetī*, заменили изконните **xotjēš*, **xotjēt*, при което върху съкращаването на **ē* са влияли глаголите на *je* (напр. **želā ješь*) и *e* (напр. **iščešь*). Така извеждането на praes. ind. **xotjō*, **xotješь*, **xotīte* от стария опатив е напълно възможно и дори доста вероятно¹⁵. Във всеки случай ние не виждаме друг начин да обясним ненормалността на тази славянска парадигма.¹⁶

Смятаме също за много вероятно това, че слав. **xotjō* не е единственият пример за опатив, преобразуван в praesens indicativi на славянска почва. Brugmann (Grundr. I 2, 903 sq., cf. IF. I, 81) и Hirt (Paul-Braunes Beitr. 18, 282) вече посочиха, че слав. *vel'ō*, *veliši*, *velitě*, *velětь* не трябва да се отделят от гот. *wiljau* (*wileis*, *wili*, *wileima*). Но те не са прави в това, че смятат славянската парадигма за изконна и извеждат от нея германските форми в качеството на преобразувания. На това обръща внимание още Solmsen (Stud. Zur lat. Lautgesch. 7 sqq.), с него е съгласен и Streitberg (Urgerm. Gramm. 345): коренът **uel* в никой друг език не образува сегашна основа на *-ī-* (както е в славянски), а в литовски и латински има атематичен praesens (лит. *pavelmi*, лат. *vult*), който напълно се връзва с готския опатив *wiljau*. Да прибавим към това, че ако славянското образувание беше изконно, то бихме очаквали корен от слаб звуков вид, тъй като при суфикса *ī* в praes. този звуков вид е почти задължителен. При извеждането на слав. *vel'ō* от стария опатив вокализмът се оказва наред, тъй като гот. *wiljau* и лат. *velim* сочат, че въпреки общото правило коренът **uel* в опатива е имал нормален, а не слаб звуков вид.

Може би от стария опатив се е развил и praesens на старобългар. *довѣлиж*. Във всеки случай, в старобългарски той има парадигма, напълно сходна с тази на *хоштиж* (*довѣлиж*, *довѣлиетъ*, *довѣлиете*, *довѣлаатъ*).

* * *

Обединихме трите гореизложени разсъждения (невѣста, могж, хоштж) в една статия, тъй като предмет и на трите са различни случаи на запазване в общославянския праязик на отделни реликти от граматични

¹⁵ Самият корен, опативът на който е получил в славянски значението „хотѣть“, е могъл в индикативната си форма да има напълно различно значение. Както е известно, досега паралели на славянското хотѣть в другите езици не са намерени. Може би със славянското *choťeti* е родствено древноинд. *kṣat-ram*, авест. *xšaθ-rəm* „власт“?

¹⁶ Трябва още да обясним от тази гледна точка формите на старослав. *хошти* и прасл. **xotjь* (великорус. *хочь*, старосръб. *хо* и т. н.). По друг начин обяснява спрежението на глагола *xotěti* F. Ramovš *Časopis za slovenski jazik* 2 (1920) 192 n.; бележките към това обяснение са направени от v. Wijk *Neophilologus* 6 (1920) 116.

категории, които като такива са напълно загубени: в първия случай – индоевропейският суперлатив, във втория – перфектът, в третия – оптативът. И в трите случая причина за запазването на единична форма, влизала първоначално в състава на цяла, по-късно загубена, граматична категория, е изолацията, т. е. фактът, че по силата на своето особено материално значение дадена форма е престанала да се осъзнава като принадлежаща на дадена категория. **Nev̥stā* престанало да бъде епитет и е станало нарицателно име; **mogon*, **mogomos* е спряло да бъде перфект и е станало двусмислена форма, използвана ту в смисъл на сегашно, ту в смисъл на минало време; **xotjēn*, **xotīmos* вече не е било условно, нерешително утвърждение, а е станало проста констатация на факта. Последвал е процесът на осмислянето, т. е. започнали са да се стремят да вложат в дадената форма определено формално съдържание, да я свържат с другите семасиологични или морфологични категории, които съществуват в езика и имат частично сходство с дадената форма. **Nev̥stā* в съзнанието се разлага на **ne*+**v̥stā*, т. е. на отрицание + страдателно причастие от глагола **voidmi*; **mogomos* (**možete*, **mogovē*, **možetā*, **možetes*), когато се е употребявало в значение на сегашно време, е започнало да се осъзнава като обикновена форма за сегашно време и да се отделя в съзнанието на говорещия от същото това **mogomos* (**možete* и т. н.), употребявано в смисъл на минало време; точно по същия начин **xotīmos* е започнало да се осъзнава като нормална форма за *indicativus praesentis*. Накрая настъпва третата фаза, когато частта от дадена форма, която формално не влиза в обичайната схема на категорията, с която тя е успяла да влезе във вътрешна връзка, се преобразува и процесът на преосмислянето намира външен израз. Така **nev̥stā* се е преобразувала в **nevoistā*, докато *part. perf. pass.* от **voidmi* е започнал да звучи **voistos*; към **mogomos* (**možete* и т. н.) в значение на сегашно време са се образували нови форми за единствено число **mogon*, **možešī*, **možetī* и 3 plur. **mogonti* вместо старите **mogon*, **možeš*, **možet*, запазени само в значението на минало време; **xotjēn* се е преобразувало в **xotjōn*, **xotīnt* – в **xotīntī*, а вместо **hotjes*, **xotjēt* са се появили **xotješī*, **xotjetī*.

И в трите разгледани случая процесът на преобразуване, внедряване на изолираната форма в схемата на обичайната морфологична категория се оказва проведен не докрай, така че във всеки от посочените случаи известно отклоняване от нормата сочи, че дадената дума невинаги е принадлежала към категорията, към която се отнася сега. Така в руски можешъ, можеть по ударение се различава от везѣшъ, везѣтъ, а парадигмата на хочу, хочешъ, хотите не съвпада нито с парадигмата на плачешъ, плачете, нито с тази на летишъ, летите. В думата невѣста освен прекалено изкуственото етимологично значение на очи се набива и необичайната форма на страдателното причастие (вѣстъ вм. вѣдѣнъ или вѣданъ). Всичко това е следствие от непълнотата на преобразуване на ана-

лизираните форми. Но тази непълнота е въпрос на случай. Понякога преобразуването е пълно и тогава неизконността на дадената форма престава да бъде очевидна. Така особеният произход на слав. *velišь*, *velitъ* може да се открие само с помощта на сравнението с другите индоевропейски езици. И такива случаи, разбира се, има много.

Изучаването на постепенното изменение и приспособяване на изолирани остатъци от отдавна изчезнали граматични категории е изключително поучително, тъй като то ни позволява да проникнем в самата същност на създаването на общославянската морфология от елементи на индоевропейската морфология.

София, януари 1921 г.
Княз Н. Трубецкой

Превод от руски: **Таня Нейчева**